



# Unutulan basın ressamlarımız

Kendi adıma çizgiyle ilgili her türlü tasarıma ilgi gösterdiğim için hafiye gibi izini sürdüğüm imzalar olmuştur. Keşfetmek ve karşılaşmak güzel gelir bana

**E**ski gazeteler ve dergileri karıştırırsanız, özellikle 1965 öncesi yayınlara bakıyorsanız, çizgiyle oluşturulmuş görselliğin ağırlığını ilk anda fark ederseniz. İllüstrasyonlar, matbaa teknolojisinin yetersizliği nedeniyle fotoğrafın yerine ikame edilmiştir. Bu yüzden uzun yıllar Babiâli'nin en yüksek maaşlı çalışanları gazeteci-yazarlar değil geniş anlamıyla çizerler olmuştur. Hızlı üretmek ve tüm yayının görselliğini inşa etmek mecburiyetinde olduklarından ağır bir işçilikleri vardır. Farklı sayfalarda çalışmalar yaptıklarını, her boşluğu doldurduklarını görürsünüz. Üstelik hemen hepsi gazetelerin yanı sıra dergilere, reklam sektörüne çalışmakta, afiş ya da tasarım da yapmaktadır.

Bu kadar çok ve hızlı üretilmesine rağmen, ilginçtir, taklit ve intihal kadar son derece yaratıcı ve alelacayip güzellikte işler görebilirsiniz. Kendi adıma çizgiyle ilgili her türlü tasarıma ilgi gösterdiğim için hafiye gibi izini sürdüğüm imzalar olmuştur. Keşfetmek ve karşılaşmak güzel gelir bana. Böyle olunca başarılı bir çizerin hatırlanmamasına veya az üretmesine üzülebiliyorsunuz veya farklı imza ve mahlasların aynı isme ait olduğunu aşinalıkla anlıyorsunuz vs. Türkiye'de pulp edebiyatın çizerlerine ait doküman kıtlığı vardır. Çizerler hakkında malumat ve doküman bulabilmek sahiden kolay değildir; hal bu olunca mevcut eksikliği gidermeye yönelik girişimler bu sorunla malul bir yerden işe başlıyorlar. Orhan Gencebay'ın sevgilisine söylediği gibi her girişim "ne söylese bir eksik" kalıyor. Ömer Durmaz'ın hazırladığı İstanbul'un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü, bu çerçevede önemli bir girişim.

## BABIÂLİ ÇİZGİLERİ

Kitap, Büyükşehir Belediyesinin yayını olduğu için İstanbul temelinde tasarımcı ve illüstratörleri derlemiştir. Biçim olarak kısa biyografik bir tanıtımdan sonra görsel olarak çalışmalardan örnekler yer verilmiştir. Hemen söylemeli: tasarımcılar ile illüstratörleri ayırmak gerekmiş bana öyle geldi. Kitap, sayfa tasarımı, tashih ve mana bakımından farklı olması gereken bölümler içeriyor, ikmal istiyor ama Durmaz, pek çok ismi ciddiye alarak "ilk kez" hatırlatıyor. Bu bakımdan hayırlı bir çalışmaya var karşımızda. Özellikle Babiâli'de "ressam" diye nitelenen isimler önemli ölçüde derlenmiş, Yener Çakmak'ın yayınlanmamış çalışmasının iyi



bir kaynak olarak kullanıldığı görülebiliyor.

Kitap bir döküm olunca ve bu kadar üreticiyi bir arada-peşisıra görünce birkaç nokta hemen dikkat çekiyor. Öncelikle üreticiler arasındaki mekteplialaylı veya sanat-zanaat ayrımı en baştan görülebiliyor, buna çok üreten, geçim sıkıntısıyla üretenler ile seçerek, uzun zaman harcayarak daha az üretenlerle ilgili bir ayırım da diyebiliriz. 1923-1960 arasında çizerlik yapıp da çizgi roman, karikatür, kapak, reklam, sinema afişi yapmayan yok gibidir. Gelen hiçbir teklifin reddedilmediğini anlıyorsunuz veya tersi de söylenebilir. Sanat camiasında ismi olan saygı ve itibar gören ressam ya da tasarımcıların 1960 öncesinde hayli pulp-trash çalışmaları olduğunu biliyorsunuz. Sadece geçim sıkıntısıyla bakılabilecek bir mesele değil bu veya sadece bu olamaz demeliyim. Piyasa, sanatı ve beklentileri ister istemez belirliyor, daha doğrusu normalleştiriyor; üreticilerin farklı mecralarda var olmasını, taklit ya da intihali meşrulaştıran bir sonucu olabiliyor bu çokluğun. Aynı çizerin devlet erkânının istiflediği kanonik ve siyaseten Türkçü bir tablosunu da görebiliyorsunuz piyasa işi erotik bir çalışmasını da... Gil Elvgren ya da Enoch Bol-

les'in birebir kopyasına da rastlıyorsunuz, bambaşka özgün bir katkıya da... Günde 4-5 kitap kapağı çizen ressama da şaşırmıyorsunuz.

## MAINSTREAM GÖRSELLİK

Kitaptaki üreticilerin sıralanışını ve onların görsellekle ilgili yaklaşımlarını toplu ve seyir halinde görmek, biçim ve estetiğin nasıl değiştiği hakkında fikir yürütmemizi de sağlıyor. Türkiye'deki hâkim görsel gelenek, 1930'lu yıllardan itibaren Amerikan tarzı bir üsluba evrilmiştir. Alman grafik sanatının etkisi azalarak, yerini basındaki Frankofon eğitimlilerin çokluğundan olabilir, Fransızca üzerinden Amerikanlaşmaya bırakmıştır. 1945 sonrasında Anglo-Amerikan tarzı reklamcılık ve tanıtım bütünüyle kabul görmüştür. Kopyalanan, taklit edilen, beğenilen ürünler ve çizgiler Amerikan menşelidir. Tüm dünyada çizgi roman, illüstrasyon ve pin-uplarla ilgili Amerikan hâkimiyeti, Hollywood'la paralel gelişen bir magazinleşme vardır. Resimlerde kullanılan öğeler, bunların resim içi istifi ve çizgi üslubu "Amerikan" tarzı olarak yaygınlaşmaktadır. Fotoğrafa yakın gerçekçi tiplemeleleri vardır resimlerin, korku, endişe, heyecan ya da nefret türü ifadeler hâkimdir

üzümlere. Öne çıkartılmış erkek kahraman ve erotizmle anlatılan sevgili kadın imgeleri resimlerin merkezindedir. Arka planda aksiyona dayalı sahneler kovalamaca, kavga ya da şiddet yüklü kötüler görülmektedir. Renkli resimlerde özellikli bir kırmızı şiddetin ve erotizmin rengi olarak ve siyah esrar ve bilinmezliği çağrıştırarak sıklıkla kullanılmaktadır.

Böylesi bir tarz yaygınlaşınca çizerler ve üslup bakımından bir yoğunlaşma olmuş; piyasa talepleri, yeni illüstratörler yaratmıştır. Sururi, Şevki, Remzi Töremen gibi isimler, Anglo-Amerikan çizgi üslubunun, King Features ekolü ve Jack Kirby isminde özelleştirilebilecek desen ve illüstrasyon geleneğinin izleyicisi, dergi kapaklarından sinema afişlerine kadar 1970'li yılların ortasına kadar Türkiye'de etkili olacak bir görselliğin ilk öncüleri olmuşlardır. Kitap, üreticilerin doğum tarihlerine göre bir sıralamayla sunulunca bu görselliğin, piyasada rağbet gören çizgi ve tasarımın nasıl değiştiğini anlıyorsunuz. Bir toplumdaki görsellik algısı, popüler kültürün önemli membarlarından biridir, dikkatle izlenmesi gerekir. Durmaz'ın çalışması görsel dökümüyle bunu sağlayabiliyor, merak uyandırıcı.